

THE IMAGINARY OF THE CURSE. THE CULTURAL IMAGE OF THE CURSE

Lavinia Nasta

Research Assistant, PhD, Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca

Abstract: *Trying to realize the ethnolinguistic profile of the concept of curse, we reconstructed in this paper the cultural image of this notion. For this, we considered the use of the curse in the sacred and in the laic space. Even if we operated with the concepts of biblical curse, high priest curse and popular curse, we pointed out that it is not easy to separate the three categories. Finally, we approached a scale of de-sacralisation of the curse and nuanced the existence of an axiological mutation: the purpose of the sacred curse was punitive, of the popular one was vindictive, while the degraded or the street curse aims to denigrate the other.*

Keywords: *curse, imaginary, cultural image, religion, folklore.*

0. Imaginea culturală a blestemului

Pentru a realiza profilul etnolinguistic al unui concept este nevoie să reconstruim imaginea lingvistică și imaginea culturală a acestuia. Întrucât într-un studiu anterior am refăcut imaginea lingvistică a conceptului de *blestem*¹, urmează ca în studiul de față să reconstituim imaginea sau reprezentarea culturală a noțiunii amintite. Așadar, în continuare, vom evidenția felul în care se reflectă blestemul în religie, superstiții și folclor.

1. Religia și superstiția în mentalitatea românilor. Blestemul: între sacru și profan

Cele două domenii, religia și superstiția, deși au numeroase elemente comune, sunt antagonice. Potrivit teologilor, în viața creștinilor, nu trebuie să existe loc de erezii, superstiția fiind puternic combătută, întrucât aceasta reprezintă un „un lucru negativ, foarte păgubitor vieții religioase adevărate”².

Superstițiile sunt, de fapt, „credințe și practici milenare păstrate pînă astăzi, reminiscențe din religiile care au premers creștinismului, altele care au apărut în vremurile mai noi, iar altele apar ca prelucrări sau sistematizări, sub altă formă și înfățișare, cu coloratură fals științifică, a vechilor superstiții”³. În acest sens, Cîușanu consideră că „alături de religiunile oficiale, trăiește – poate cu mai multă vitalitate decît acestea – superstiția”, ea constituind „o adevărată religie a celor mulți și este mereu în putere, fiindcă este cea mai veche formă a religiunii: un amestec de sfărîmături din animism, fetișism și naturism”⁴. În raport cu religiile recunoscute, superstiția se poate defini ca „o

¹ Lavinia Nasta, „Imaginarul blestemului – imaginea lingvistică a blestemului”, în curs de apariție în *Intertext*, nr. 1-2, 2020.

² Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 307.

³ *Ibidem*.

⁴ Gh. F. Cîușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Ediție critică, prefață și indice tematic de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O, 2007, p. 15.

deviere a sentimentului religios, prin care suntem aduși a ne crea false îndatoriri, a ne teme de lucruri de care nu ai de ce să te temi; sau a pune nădejde în altele care sunt deșarte”⁵.

În general, se crede că superstiția este o trăsătură a popoarelor sălbatice sau inculte⁶, însă acest mit este deconstruit, accentuându-se că superstiția „nu este numai apanajul omului simplu sau neinstruit, ci o întâlnim și în lumea intelectuală, ba, uneori, mai puternică în acest mediu”⁷.

Mentalitatea românilor trebuie înțeleasă ca un complex de factori în care elementele religioase și cele magice (între care și superstițiile) se întrepătrund. De aceea principalul motiv de îngrijorare al Bisericii este că fenomenele superstițioase la români se contopesc cu credințe sau practici religioase, „dându-se naștere unui sincretism, magico-religios, cum ar fi amestecarea obiectelor religioase (cruce, lumânări, icoane, tămâie, apă sfințită) și rugăciuni, în vrăjile sau practicile superstițioase”⁸. Acest sincretism ne pune în dificultatea de a plasa blestemul în categoria practicilor superstițioase / păgâne sau a celor religioase, sau, mai exact, ne pune în impasul de a alege dacă blestemul a pătruns dinspre ocultism înspre religie ori viceversa, dinspre religie spre ocultism. Acest lucru ne va obliga să realizăm un istoric cultural al conceptului.

Dan Horea Mazilu⁹ își începe lucrarea dedicată imprecăției cu blestemul iudaic/biblic (blestemul din Eden, blestemul omului și al șarpelui, blestemul lui Cain, blestemul lui Noe pentru Ham, blestemul omenirii prin potop, blestemul nou testamentar), continuând cu blestemul din India vedică, blestemul la greci, blestemul la latini. Din această ordine, care reprezintă, de fapt, o cronologie a apariției blestemului, ar reieși că blestemul primordial își are originea în Biblie, lucru care ar însemna că acesta ar avea sursă religioasă, fiind deci un obicei sacru. Totuși, Laura-Eveline Bădescu completează acest istoric cu precizarea că „primele atestări ale blestemului sunt de origine mesopotamiană”¹⁰, iar blestemele din Vechiul Testament reprezintă o moștenire mesopotamiană¹¹. Deducem de aici că blestemele religioase ar avea o sursă păgână.

Indiferent de sursă, este cert că maledicția a reușit să supraviețuiască de secole și s-a adaptat la cele mai diverse religii, motiv pentru care a apărut sintagma „blesteme creștinate”¹². Creștinii au preluat obiceiul de a blestema din vechile tratate păgâne în baza calităților justițiare și proteguitoare¹³, iar această influență se observă atât în formulele de blestem, cât și în sancțiunile lui (foamete, sărăcie, futilitatea sancțiunilor fundamentale, stigmatul damnării purtat de cadavre etc.). În Biserica Ortodoxă, cărțile de blestem, potrivit lui Aurelian Catrina, își au sursa în blasfemiile antice, „venind din Grecia sau prin filieră romană”¹⁴, fiind date de către ierarhii țării sau de Patriarhia din Constantinopol, în numele tuturor Patriarhilor.

Având în vedere că blestemul, ca obicei păgân, a pătruns și în spațiul sacru, considerăm că în cultura noastră se pot distinge două tipuri de blestem: religios (blestemul rostit într-un cadru religios

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 17. Potrivit lui Gh. F. Ciaușanu, caracteristicile celui superstițios sunt: spirit mai puțin abstract, imaginație, lipsa de educație, credulitatea și caracterul conservator, legat de tradiție.

⁷ Nicolae D. Necula, *op. cit.*, pp. 306-307.

⁸ *Ibidem*, p. 311.

⁹ Dan Horea Mazilu, *O istorie a blestemului*, Iași, Polirom, 2001.

¹⁰ Laura-Eveline Bădescu, *Mentalități, retorică și imaginar în secolul al XVIII-lea românesc. Cărțile de blestem*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, p. 36.

¹¹ *Ibidem*, p. 39.

¹² Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p.82.

¹³ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 36.

¹⁴ Aurelian Catrina, *Cărțile de afurisenie sau blestem folosite în trecutul bisericii noastre*, p. 581.

de către o personalitate religioasă/bisericească; făcînd parte, în principiu, din categoria blestemului cult) și laic (blestemul rostit în afara religiei și a bisericii, incluzînd blestemul popular)¹⁵.

În categoria blestemului religios intră atît blestemul biblic, cît și blestemul preoțesc / arhieresc. Legislația oficială a bisericii este influențată de prestigiul blestemului biblic, iar reprezentanții bisericii influențează poporul „pentru că acesta din urmă nu ar fi avut nici mijloacele și nici autoritatea de a impregna cu elemente de ordin creștin vechile formule păgîne ale maledicției”¹⁶, și astfel apare blestemul popular, care, după cum vom vedea, este mult laicizat.

În continuare, vom întocmi analiza celor două tipuri de blestem (sacru și laic), urmărind următoarele aspecte: emițătorul blestemului, destinatarul blestemului, cauza blestemului, agenții implicați în actul pedepsitor, semnificația blestemului.

2. Blestemul religios / sacru

Această dihotomie a blestemului, religios vs laic, este introdusă de personalitățile din spațiul bisericesc, deși delimitarea dintre cele două tipuri este foarte greu de făcut, rămînînd inexactă¹⁷. Biserica se află într-o situație paradoxală, pe de o parte, emite acte de blestem, în scop justițiar (în cazul culpei dovedite: minciuna, crima etc), și, pe de altă parte, ia o atitudine de respingere a blestemului, mai exact a obiceiurilor blasfematoare precum blestemul popular, înjurătura, sperjurul¹⁸.

Blestemele rostite de biserică, pe care le vom numi blesteme arhieresti sau preoțesti, sunt direct influențate de blestemul scripturistic / biblic, prin faptul că principala carte care stă la baza creștinismului este Biblia.

Așadar, în categoria blestemului religios vom integra, blestemul biblic și blestemul arhieresc/preoțesc, care, în spațiul românesc, va influența inclusiv domeniile juridic și administrativ.

a) Blestemul biblic

Cu privire la blestemul biblic¹⁹, D. H. Mazilu amintește că, în cod veterotestamentar, pentru a putea profera un blestem, trebuia să ai un drept asupra celui pe care îl faci ținta imprecăției²⁰. De aceea dreptul de a blestema îi revine, în primul rînd, lui Dumnezeu – creatorul oamenilor, asupra cărora are drept deplin. Așadar, principalul emitent al blestemului este Dumnezeu, iar destinatarul actului pedepsitor este creația sa, în speță oamenii. Pentru divinitate, formula imprecatorie este „hotărîre irevocabilă, suficientă sieși, ce se transformă automat în realitate, fără amestecul altor forțe”²¹. Blestemul providențial vine în urma neascultării, vina fiind întotdeauna pedepsită. În această situație, blestemul nu are rol vindicativ, ci punitiv (= blestemul ca pedeapsă în urma încălcării poruncilor divine). Exemplul prototipic, în acest sens, este blestemul originar, datorat primei trădări: Adam și Eva sunt blestemați din cauza nerespectării comandamentelor divine, și, în urma culpei lor, tot pămîntul cade sub incidența blestemului (un blestem atotcuprinzător) (Geneza 3).

Blasfemia divină poate fi rostită direct de Dumnezeu sau prin intercesori: îngeri sau proroci, motiv pentru care, în cărțile profeților (a se vedea, în special, *Ieremia* și *Isaia*, dar și *Psalmi*), blestemul este o constantă evidentă, iar „lexicul imprecăției devine obligatoriu, căci acești proroci, care încifrează voința divină în povestirile lor, disting în viitor un blestem generalizant și nimicitor”²².

¹⁵ Pentru opoziția blestem popular vs blestem cult, în extensia lui bisericească sau laică, vezi Dan Horea Mazilu (p. 13) și Laura-Eveline Bădescu (p. 35).

¹⁶ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁷ *Ibidem*, p. 91.

¹⁸ *Ibidem*, p. 146.

¹⁹ Versetele textului biblic sunt preluate de pe site-ul <https://www.bibliaortodoxa.ro/>.

²⁰ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p. 27.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 38.

Se consideră că în Biblie termenul „blestem” apare de aproximativ 230 de ori, însă „simfonia de maledicții”, cum o numește D. H. Mazilu, este rostită de Dumnezeu prin Moise în *Levitic* și *Deuteronom*. Această listă de imprecții, în care regăsim cele mai cumplite pedepse, este perpetuată atât în blestemele arhieresti/preoțești, cât și în blestemele populare.

Potrivit textelor veterotestamentare, blestemul îi privea pe cei care distrugau ori contestau ordinea stabilită de divinitate. Prin nerespectarea legii divine, omul atrăgea asupra sa urgia lui Dumnezeu. În categoria celor pe vecie anatemizați, deveniți astfel „figuri detestabile”²³, se numără Cain, cel care comite primul fratricid, Core, Datan și Aviran, simboluri ale sperjurului, și Iuda Iscarioteanul, vânzătorul lui Isus (după Conciliul de la Niceea, acestora li se adaugă și ereticul Arie).

Consecințele încălcării acestei legi sfinte sunt enumerate în capitolul 28 din *Deuteronom*, versetele 15-68, unde se înfățișează un adevărat imaginar al blestemului, unul al damnării, „un imaginar în care predomină macabrul (căci chinul este antecamera morții)”²⁴. În blestemele aici înșirate regăsim cele mai grave suferințe care se pot abate asupra ființei umane: **boli fizice** (21. „Ba să mai trimită Domnul asupra ta ciumă, pînă te va stîrpi de pe pămîntul în care mergi ca să-l stăpînești;” 22. „Să te bată Domnul cu oftică, cu lingoare, cu friguri, cu aprindere, cu secetă, cu vînt rău și cu rugină, și te vor urmări acestea pînă vei pieri;” 27. „Te va lovi Domnul cu lepra Egiptului, cu trînji, cu rîie și cu pecingine, de care să nu te poți vindeca;” 35. „Domnul te va lovi cu lepră rea peste genunchi și peste fluier și din tălpile picioarelor tale pînă în creștetul capului tău, de care nu te vei mai putea vindeca;” 59. „Domnul te va bate pe tine și pe urmașii tăi cu plăgi nemaiauzite, cu plăgi mari și nesfîrșite și cu boli rele și necurmăte;” 60. „Va aduce asupra ta toate plăgile cele rele ale Egiptului, de care te-ai temut și se vor lipi acelea de tine.”) și **psihice** (28. „Să te bată Domnul cu nebunie cu orbire și cu amortirea inimii;” 34. „Din pricina celor ce-ți vor vedea ochii tăi, îți vei ieși din minți”), **sterilitate** (18. „Blestemat să fie rodul pîntecelui tău și rodul pămîntului tău, rodul vacilor tale și rodul oilor tale;”), **destrămarea familiei** (30. „Cu femeie să te logodești și altul să se culce cu ea; casă să zidești, și să nu trăiești în ea;” 41. „Fii și fiice vei naște, dar nu-i vei avea, pentru că vor fi luați în robie;”), **sărăcie** (33. „Roadele pămîntului tău și toate ostenele tale să le mănînce un popor pe care tu nu l-ai cunoscut, iar tu să fii numai strîmtorat și chinuit în toate zilele;” 38. „Vei semăna multă sămînță în țarină, dar puțină vei culege, pentru că o vor mîncă lăcustele;” 39. „Vii vei sădi și le vei lucra, dar nu le vei culege, nici nu vei bea vin, pentru că le vor mîncă viermii;” 40. „Măslini încă vei avea în toate ținuturile tale, dar cu untdelemn nu te vei unge, pentru că măslinile tale vor cădea”), **înfrîngere / eșuare / umilire** (25. „Domnul te va da să fii bătut de vrăjmașii tăi; pe un drum să mergi asupra lor și pe șapte drumuri să fugi de ei și să fii împrăștiat prin toate țările pămîntului;” 37. „Și vei fi de spaimă, de pomină și de rîs la toate popoarele la care te va duce Domnul Dumnezeuul tău;” 48. „Vei sluji vrăjmașului tău, pe care-l va trimite asupra ta Domnul Dumnezeuul tău, cînd vei fi în foamete și în sete și în golătate și în tot felul de lipsă; acela va pune pe grumazul tău jug de fier și te va istovi;”), **dizgrația lui Dumnezeu** (63. „Cum s-a bucurat Domnul, cînd v-a făcut bine și v-a înmulțit, tot așa se va bucura Domnul cînd vă va pierde și vă va stîrpi și veți fi aruncați din pămîntul în care intrați ca să-l stăpîniți.”), **moartea** (biologică, socială, spirituală, psihică) (45. „Vor veni asupra ta toate blestemele acestea, te vor urmări și te vor ajunge pînă vei fi stîrpit, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului Dumnezeului tău și n-ai păzit poruncile Lui, nici hotărîrile Lui pe care ți le-a dat El.”). Tuturor acestor pedepse se adaugă un blestem nou testamentar, care, de altfel, este cel mai grav în creștinism, și anume „moartea de după moarte”²⁵ (chinul veșnic).

Acest peisaj al damnării se perpetuează în blestemul arhieresc și în cel popular.

²³ *Ibidem*, p. 372.

²⁴ *Ibidem*, p. 368.

²⁵ *Ibidem*, pp. 370, 372, 382, 387.

b) Blestemul arhieresc / preoțesc

Sanctiunile din biserica creștină au venit dinspre rigorile disciplinei religioase iudaice, iar teologii rostesc imprecății similare celor din Vechiul Testament (acceptate, în bună parte, și de Noul Testament)²⁶. De aceea vom spune că blestemul arhieresc/preoțesc stă sub influența directă a blestemului biblic.

Blestemul arhieresc, regăsit și în celebrele cărți de afurisenie și blestem²⁷, este utilizat atât în spațiul bisericesc, cât și în justiție. Prin urmare, are cu o dublă întrebuințare: de stabilire a dreptății în domeniul administrativ-juridic și de menținere a moralității și a rînduielilor bisericești²⁸. Această dublă utilizare a blestemului, îl determină pe Aurel Catrina să împartă cărțile de blestem în două grupe: (1) „cărți de afurisanie sau de blestem folosite în justiție și pentru stabilirea dreptății în litigiu ca hotărnicii, înfrățire de moșii, moșteniri, testamente etc.” și (2) „cărți de afurisanie sau blestem folosite în scop moral și bisericesc”. Autorul nuanțează că, deși formează două grupe, „legătura dintre cele două tipuri este foarte strînsă, întrucît Biserica și conducătorii țării utilizau aceleași blesteme”²⁹.

Cărțile de blestem folosite în scop moral și bisericesc erau date de către sinod, patriarh, mitropolit și episcop și chiar de către preot cu aprobarea episcopului. Printre motivele pentru care au fost date cărțile de blestem se numără: „imoralitatea, sudalma, lepădarea hainei monahale, recăsătorirea preoților văduvi, pentru orice pricină imorale și de călcare a rînduielilor bisericești”³⁰.

Odată ce Biserica primește drepturi judecătorești, se observă consemnarea maledicției arhieresti și în documentele juridice³¹. Acest lucru „se datorează autorității tot mai pregnante pe care o are patriarhia ecumenică din Constantinopol asupra instituțiilor din țările române”, fapt care a dus la utilizarea cărților de blestem în acte de justiție nu doar religioasă, ci și laică³².

Instanțele de judecată foloseau cărțile de afurisenie sau blestem (care sunt de trei feluri: episcopale, mitropolitane și patriarhale)³³ pentru întărirea și dovedirea adevărului, astfel că „pentru a-și întări autoritatea, unii domni, în cadrul soboarelor sau divanelor, porunceau înalților arhieriei să lege prin blestem hotărîrile domnești, cel mai adesea legi fiscale”³⁴. Astfel, cele mai multe acte de vânzare-cumpărare, donații, foile de împrumut sau de zestre, actele juridice sau testamentele se încheiau cu un blestem prin care părțile contractante își impuneau respectarea clauzelor fixate în aceste acte.

²⁶ Pentru detalii privind influența veterotestamentară și nouotestamentară asupra blestemului arhieresc/preoțesc, vezi Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, pp. 83-154.

²⁷ Cărțile de blestem, potrivit definiției, sunt texte care conțin maledicțiuni inspirate din Biblie (vezi Alexandru Ofrim, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții, în cultura tradițională românească*, Pitești, Paralela 45, 2001, p. 262. Pentru exemple privind cărțile de afurisenie și blestem, vezi *Afurisenie și blăstăm*, traduse din rusește Ieromonahul Iustin David, în sf. Mănăstire Harjanca, cu binecuvîntarea Î. P. S. S Arhiepiscopul Dosoftei, la anul 1968, Cluj, 1907, pp. 1-8; Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, pp. 260-280.

²⁸ Aurel Catrina, „Cărțile de afurisenie sau blestem folosite în trecutul bisericii noastre”, în *Studii teologice*, anul XII, nr. 9-10, 1965, p. 582.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 589.

³¹ Între categoriile de documente (care cuprind blestemul) emise de autoritățile ecleziastice sunt: foi volante specializate („sunt considerate acte de cancelarie emise cu scopul completărilor codurilor de legi aflate în uz și reglementării unor aspecte particulare ale vieții sociale sau economice”), carte de întăritură („face parte din categoria actelor juridice probatorii, fiind redactată după încheierea unor acțiuni judiciare”), carte de blestem („acte juridice dispozitive, adică acte care contribuie la încheierea acțiunii judiciare”; acestea „sunt emise de înalții prelați, adesea contra cost, în vederea aflării adevărului în diverse pricini, în special în chestiuni de proprietate” (Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, pp. 99-101).

³² Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 61.

³³ Aurel Catrina, *op. cit.*, pp. 584-586.

³⁴ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 93.

Chiar dacă, din secolul al XIX-lea, Biserica și-a temperat intervențiile ecleziastice în viața justițiară a tribunalelor, totuși pecetea religioasă nu a dispărut din spațiul administrativ-juridic, cărțile de blestem fiind înlocuite cu jurământul (procedură păstrată pînă în zilele noastre). Jurământul, încheindu-se cu o formulă care, în cazul încălcării, se transformă în autoblestem (de ex. „Așa să-mi ajute Dumnezeu!”), reprezintă o rămășiță a cărților de blestem, făcînd parte din elementele de impact asupra mentalității românești. Prin urmare, maledicția reglementată inițial de biserică (legislația ecleziastică) este asimilată de codurile normative civile, fără a se renunța însă la formulele de blestem (care devin atenuate și mascate sub forma autoblestemului).³⁵

În ceea ce privește structura, precizăm că toate blestemele arhieresti/preoțești păstrează aceeași formulare stereotipă. Formula maledicției arhieresti este relativ redusă ca dimensiune, extinzîndu-se în funcție de multiplicarea nivelurilor de suferință.

Vom lua două exemple pentru a arăta că formula blestemului arhieresc are structură fixă:

„[...] iar de nu veți spune cu dreptate și cu frica lui Dumnezeu, ci veți tăgădui făcînd voe vechiată, să fiți neertați, procleți și afurisiți de 318 sfinți sfinți de la Nichea. Așijderea și de smerenia noastră să fiți sub blestem; herul să se topească, pietrele să putrezească, munții să risipească, iar trupurile voastre să stea întregi în veci netopite și nedeslegate. Parte și locaș să aveți cu Iuda și cu Arie în tartarul cel înghețat și gheena cea cu foc nestins în viermii cei neadormiți. Să vă umple bubele lui Ghiezi și cutremurul lui Cain și să vă înghiță pămîntul de vii ca pre Datan și Aviron, iar de veți spune drept, să fiți ertați și blagosloviți. Noemvrie 14, leat 7231 (1722). Damaschin, episcop al Rîmnicului.”³⁶

„[...] iar de cumva ori pentru răotate ori pentru lăcomie sau pentru hafîr sau voveghiată sau pentru orice enteres, știind și nu va voi să arate adevărul precum va ști și va fi, oricare va fi acela ca un netemător de Dumnezeu și de al său suflet – de va fi așa – procler să fie și afurisit de Domnul nostru Iisus Hristos și de 318 sfinți părinți dela Nicheia și de toate sfintele soboară, așijderea și de smerenia noastră: de unde va semăna să nu adune, să umble cerînd din ușă în ușă și aceia să fie hrana lui, iar de toată agonisita lui să nu se aleagă, ca praful în fața vîntului, bubele, gubăviile și toate bolile să fie nelipsite din casa lui, di copii lui și din dobitoacele lui: acestea în viață fiind să le pătimizească, iar de toată agonisela lui după cum am zis. Și după moarte-i trupul lui să rămîie neputred, întreg, negu și unflat ca o tîmpănă și pînă nu va mărturisi adevărul precum va ști, ertăciune nu va avea. Aceasta scriem, 1816, noemvre 21. Iosif episcopu Argeș.”³⁷

Potrivit celor două exemple, blestemul arhieresc presupune următoarele elemente:

- un emițător care, obligatoriu, reprezintă o autoritate ecleziastică (patriarh, mitropolit, episcop sau preot);
- unul sau mai mulți destinatari (cel / cei care declanșează acțiunile terifiante);
- agenții pedepsitori invocați de emițător, care, de cele mai multe ori, sunt prezentați într-o ierarhie sacră: Dumnezeu, Iisus, 318 sfinți. Ierarhia poate fi întregită prin adăugarea altor ființe sfinte: Fecioara Maria, cei patru evangheliști (Ioan, Matei, Marcu, Luca), prorocul Ilie, diferiți sfinți și mucenici (Nicolae, Haralambie, Ignatie etc.)³⁸;
- acțiunea introdusă prin formă verbală/sintagme imprecatorii/verbe anatemizante dispuse uneori în șiruri enumerative „să fie...blestemat, anatemizat, afurisit, treclet, procler, maranfta”;
- numirea pedepsei propriu-zise;
- uneori, în ansamblul formulei de blestem, se integrează și iertarea/binecuvîntarea, dacă destinatarul nu va înfăptui reprobabilul.

³⁵ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 91

³⁶ V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu (comitetul de redacție), *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I. Țara Românească, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961, pp. 303-304 (*apud* Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 263).

³⁷ I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt, cu 43 ilustrațiuni*, prefață de d. Profesor N. Iorga, vol. I, din *Arh. Stat. Condica schitul Seaca, Craiova*, Editura Ramuri, 1934, p. 91 (*apud* Bădescu, *op. cit.*, p. 275).

³⁸ Pentru întregul „sanctoral pedepsitor”, vezi Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, pp. 399-400.

Pedepsele vizează trupul atât în timpul vieții (prin diferite boli), cât și după moarte (prin neputrezire), însă cea mai aspră sancțiune rămâne damnarea sufletului. Pentru ca pedepsele să impresioneze, sunt introduse exemple ilustre desprinse din Biblie. Laura-Eveline Bădescu³⁹ subliniază că exemplul edificator este articulat obligatoriu pe două toposuri: damnarea trupului cu stigmatul neputrezirii („herul să se topească, pietrele să putrezească, munții să să risipească, iar trupurile voastre să stea întregi în veci netopite și nedeslegate”; „trupul lui să rămie neputred, întreg, negru și unflat ca o tîmpănă”), respectiv damnarea sufletului („Parte și locaș să aveți cu Iuda și cu Arie în tartarul cel înghețat și gheena cea cu foc nestins în viermii cei neadormiți.”). Pentru amplificarea pedepselor se recurge la boli și suplicii terifiante preluate din scrierile veterotestamentare („Să vă umple bubele lui Ghiezi și cutremurul lui Cain și să vă înghiță pămîntul de vii ca pre Datan și Aviron”, „Bate-i doamne pe pismașii noștri, precum ai bătut pe Lameh”; „Bate-i Doamne pe pismașii noștri, precum ai bătut Sodoma și Gomora”; „Bate-i Doamne pe pismașii noștri, cum ai bătut pe Egipteni cu 10 cazne și pe Faraon”⁴⁰). Acestora li se adaugă blesteme bazate pe versetele biblice din Levetic 27 și Deuteronom 28: zădărnicia muncii („de unde va semăna să nu adune”; „de toată agonisita lui să nu se aleagă, ca praful în fața vîntului”), sărăcie („să umble cerînd din ușă în ușă și aceia să fie hrana lui”), extinderea nenorocirilor asupra familiei și animalelor („bubele, gubăviile și toate bolile să fie nelipsite din casa lui, di copii lui și din dobitoacele lui: acestea în viață fiind să le pătimească bubele, gubăviile și toate bolile să fie nelipsite din casa lui, di copii lui și din dobitoacele lui: acestea în viață fiind să le pătimească”).

Dincolo de pedepsele propriu-zise, imaginarul blestemului este populat de figurile detestabile ale ucigașilor și ale trădătorilor biblici, dar și ale ereticilor, adică ale tuturor nesocotitorilor de Dumnezeu⁴¹. Dintre aceștia, cei mai pomeniți sunt : Cain (cel care, potrivit *Geneza* 4, și-a ucis fratele, pe Abel, din cauza invidiei), Core, Datan, Aviron (cei care, potrivit *Numeri* 16, s-au ridicat împotriva lui Moise și a lui Aron), Iuda (vînzătorul lui Iisus). Dintre eretici, celebru este Arie, cel care a fost anatemizat în cadrul [Sinodului I Ecumenic](#) de la [Niceea](#) în anul 325 din cauza învățăturii arianiste, considerată [erezie](#) de Biserică .

Conchizînd, vom spune că sancțiunile din partea reprezentanților Bisericii „poartă amprenta insuportabilului, manifestat în viață prin boli degradante, iar în moarte, prin neputrezire, adică prin anularea odihnei și a somnului veșnic”⁴². Aceste două repercusiuni ale blestemului arhieresc, boala și neliniștea de după moarte, se regăsesc în majoritatea blestemelor populare.

Spre deosebire de blestemul biblic, providențial, pentru care nu mai exista șansă de anulare a pedepsei, în cazul blestemului arhieresc se observă posibilitatea dezlegării de blestem sau de jurămint, care este realizată de reprezentanții bisericii. Pentru dezlegare se recurgea la texte (rugăciuni) în limba greacă, deoarece cărți de dezlegare în limba română nu existau⁴³.

3. Blestemul laic / profan

Oamenii de rînd au asimilat maledicția din spațiul religios, însă nu au înlăturat credințele și obiceiurile populare, creînd astfel o legătura organică între motivele magice și cele religioase.

³⁹ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 116.

⁴⁰ Pentru ultimele trei exemple, vezi *Afurisenie și blăstăm*, traduse din rusește Ieromonahul Iustin David, în sf. Mănăstire Harjanca, cu binecuvîntarea Î. P. S. S Arhiepiscopul Dosoftei, la anul 1968, Cluj, 1907, p. 3.

⁴¹ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, pp. 372-378.

⁴² Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 143.

⁴³ Pentru exemple de rugăciuni de anulare a blestemului arhieresc, a se vedea Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, pp. 96-98.

Gheorghe Pavelescu e de părere că la baza apariției atîtor credințe și superstiții în legătură cu viața omului stă factorul psihologic⁴⁴, respectiv teama de nenorociri și nesiguranța viitorului. Altfel spus, magia se impune acolo unde elementul de pericol este în evidență.

Cu privire la datinile poporului român, se menționează că „sufletul țăranului este plin de experiențe ancestrale, multimilenare, fiind stăpînit, uneori chiar torturat, de elementele arhaice, ce vin din străfundurile istoriei”⁴⁵. Chiar dacă orientarea practică în viața țăranului român este strîns legată de viziunea magică, superstițiile, credințele și obiceiurile magice reprezentînd elemente vii care se încadrează într-un tot organizat numit „viziune magică”⁴⁶, totuși, sub influența Bisericii, românii au introdus și factorul religios în practicile lor. Astfel, „mentalitatea satului trebuie înțeleasă ca un complex de factori între care alături de elemente religioase, mitice, empirice, se află și cele magice într-o proporție variabilă în sensul și după gradul de autenticitate a satului”⁴⁷.

Pătrunzînd în viața spirituală a satului românesc, se constată o mulțime de credințe, obiceiuri, gesturi, rețete practice cu aspect magic, obiecte cu proprietăți magice, toate ocupînd un loc bine precizat în mentalitatea țăranului nostru. Elemente precum spațiul/locul, timpul, numărul au o importanță aparte în mentalitatea țăranului, primind valențe magice. În acest cadru, se vorbește despre o „geografie mitologică” populată de locuri nefaste (cimitire, răscruci, poduri, stînci, peșteri mori, case părăsite) și despre un calendar magic în care „fiecare clipă din ceasurile zilei, fiecare zi a săptămîinii sau a anului își are o anumită semnificație cauzală”⁴⁸. Pe lîngă figurile religioase (Dumnezeu, Iisus, Fecioara Maria etc.), satul românesc este populat de ființe mitologice precum zmeii, ielele, pricolici, vîrcolaci, șolomonari.

Toate aceste elemente se reflectă în actele lingvistice ale românilor, formînd un limbaj magic. Pentru incantația magică există mai mulți termeni: descîntece, vrăji, farmece, făcături, desfaceri⁴⁹. Persoanele avizate să rostească aceste incantații sunt vrăjitorii și descîntătorii. Aceștia, concurenți nefaști ai Bisericii, devin reprezentanții mentalității rurale care trăiesc cu mai multă intensitate și autenticitate viziunea magică a lumii tradiționale, influențînd și oamenii de rînd. Vrăjitorul-descîntător interesează în cel mai înalt grad comunitatea sătească, deși e bănuț de legături cu spirite necurate, fiind blestemat de Biserică.

În această lume, nimic nu este întîmplător, astfel că maladia, moartea și alte nenorociri nu vin din interior, nu sunt rezultatul unor legi firești, ci sunt provocate de anumite întîmplări ori cauzate „de ura vrăjmașilor sau a răutăcioșilor de vrăjitori”⁵⁰. Omul răufăcător, prin blestem, „cheamă pe Diavol în ajutorul lui, și-l trimite să facă rău”. Formula imprecatorie nu îl instigă numai pe Diavol, ci „ea are putere chiar și asupra zeilor cerești, și înlănțuind acțiunea lor de cuvinte, îi îndreaptă să facă rău”⁵¹. În cultura tradițională românească, circulă inclusiv ideea că bolile și moartea, sunt „duhuri răutăcioase și pizmătărețe pe viața omului” care „pun stăpînire pe trupul nostru și pe sufletul nostru și îl chinuiesc”⁵².

⁴⁴ Gheorghe Pavelescu, *Magia la români. Studii și cercetări despre magie, descîntece și mană*, București, Editura Minerva, 1998, p. 30.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 6.

⁴⁸ *Ibidem*, p.

⁴⁹ Pentru delimitarea conceptuală a acestor termeni, vezi S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1893, pp. 6-14.

⁵⁰ Gh. F. Ciușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Ediție critică, prefață și indice tematic de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O, 2007, p. 98.

⁵¹ Artur Gorovei, *Descîntecele românilor. Studiu de folklor*, București, Imprimeria națională, 1931, p. 22.

⁵² Gh. F. Ciușanu, *op. cit.*, p. 184.

Prin urmare, colectivitatea tradițională românească consideră că nenorocirea în viața omului poate fi trimisă de Dumnezeu (direct de divinitate sau prin intermediul sfinților, îngerilor etc.), de diavol/„îngerii răi” sau de oameni prin intermediul blestemului⁵³.

Blestemele proferate de oamenii din afara spațiului bisericesc sunt numite blesteme laice sau profane⁵⁴, cele mai multe fiind de factură populară. Blestemul popular „vine alături de înjurătură și de luarea în deșert a celor sacre să contureze un univers al angoaselor create prin refracție și să constituie materia imaginarului violent al românilor desfășurat prin intermediul unui registru lingvistic dominat punitiv și pe alocuri desacralizator”⁵⁵.

La fel ca maledicția arhierescă, blestemul popular are o structură fixă, presupunând:

- un emițător: chiar dacă vrăjitorii sunt persoanele „specializate” pentru a blestema, totuși maledicțiile pot fi rostite de orice om, vorbindu-se despre „blăstăm de tată, de mamă, de frate, de soră, de moașă, de nașă, de cumnată, de văduvă fără bărbat, de fată mare fără costiță în cap, de surată, de vecină, de străină, de bătătoreasă bună”⁵⁶. Dintre toate, imprecția părintească este cea mai apăsătoare, iar „ca greutate, românii o așază lângă «blestemul arhieresc» și îi acordă efecte de temut”⁵⁷.
- un destinatar sau mai mulți: în lista celor cărora li se adresează maledicții se înscriu atât ființe umane sau supranaturale (bărbat, voinic, femeie, nevastă, fată mare, văduvă, copil, unchi, babă, țigani, strigoii etc.), cât și vegetația (iarba, florile, codrul, câmpul), animalele (calul, vaca neagră), corpurile cerești (soarele, luna), fenomene ale naturii (vântul), lucrurile în sens general (cerul, izvorul, fântâna, drumul, casa, gardul, etc.)⁵⁸.
- agenți implicați în actul pedepsitor: cei mai mulți dintre cei care blestemă invocă, pe de-o parte, forțele divine, care, la fel ca în blestemul arhieresc, sunt dispuse piramidal⁵⁹, cu un vîrf (Dumnezeu, Iisus, Fecioara Maria, evangheliștii, apostolii) și cu o bază rezervată sfinților, mucenicilor și părinților niceeni, și, pe de altă parte, se face apel la duhurile infernului care îl au ca reprezentant pe Diavol⁶⁰.
- pedeapsa propriu-zisă, care vizează „lumea de aici” (cel blestemat fiind supus întregului arsenal de suferințe) sau „lumea de dincolo” (cel blestemat fiind supus neputrezirii, neodihnei, infernului, chinului veșnic).

Spre deosebire de blestemul biblic, imprecțiile populare au caracter vindicativ. Românii au crezut întotdeauna în puterea blestemului, în forța malefică a cuvîntului, de aceea omul blestemă cu scopul de a-și face dreptate, imprecția devenind pentru el „o supapă de defulare”⁶¹. Blestemul popular poate fi „motivată” sau nu. Cei care au suferit o nedreptate flagrantă, o ofensă, au un fel de autoritate necesară proferării blestemului, dețin un fel de „act de posesie” asupra celui pe care îl

⁵³ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului roman*, Text stabilit, cuvînt înainte și notă asupra ediției de Petre Florea, București, Editura Saeculum I. O., 1999, pp. 15-17.

⁵⁴ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p. 183 „blesteme profane”, p. 299 „imprecții laice”

⁵⁵ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁶ Artur Gorovei, *Descîntecele românilor. Studiu de folklor*, Imprimeria națională, București, 1931, p. 115.

⁵⁷ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p. 201.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 224-225.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 329.

⁶⁰ A se vedea în special blestemele din vrăjile culese de S. Fl. Marian: „Tu, Velzevule, ce ești! Ești de unde locuesci/Și strigăți toți dracii tăi/ [...]” (*Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1893, p. 22.)

⁶¹ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p. 82.

blestemă, situație în care blestemul este „îndreptățit”. Totuși, de cele mai multe ori, blestemul este nejustificat, provenind „din porniri egoiste și circumstanțe dominate de emoție – supărare, mînie, depresie”⁶² sau invidie.

În oricare dintre situații, blestemul popular este condamnat de biserică și se consideră că imprecăția se întoarce asupra celui care o rostește⁶³.

La fel ca în cazul blestemului arhieresc, anularea blestemului popular se face prin rugăciune (de către preot)⁶⁴ sau prin descîntec (de către vrăjitor)⁶⁵

Pentru descifrarea blestemului popular este nevoie nu doar de o cunoaștere a figurilor și a exemplelor biblice, cum a fost în cazul blestemului arhieresc, ci și de o inițiere în credințele, datinile și obiceiurile populare specifice poporului român. Astfel, pentru a înțelege imaginea din spatele maledicțiilor populare e nevoie de o incursiune în folclorul românesc. Din motive de spațiu, ne limităm în a enumera cîteva dintre blestemele populare, preluate din lucrările folcloriștilor români, urmînd ca într-un studiu viitor să refacem drumul invers al blestemelor, determinînd imaginea obiceiurilor care stau la baza actelor lingvistice imprecatorii rostite de români.

Din categoria blestemelor în care se invocă boala amintim: „Lovi-te-ar boala să te lovească!”⁶⁶; „Sări-i-ar ochii!”⁶⁷; „Pice-ți carnea de pe oase!”⁶⁸; „Să se topească carnea pe tine ca lumînarea!”⁶⁹

Din categoria blestemelor în care se invocă dezechilibrul de traiul cotidian, sărăcia, nevoia amintim: „Să n-aibă hrană, nici noroc./ Să n-aibă hrană pe pămînt./ Nici cruciță la mormînt”⁷⁰, „Călca-te-ar nevoia!”⁷¹, „Mînca-te-ar gherla!”⁷²; „Mînca-te-ar mănăstirea!”⁷³, „Bată-te-ar piinea și sarea mea!”⁷⁴, „Rămii, fine, sănătos,/ Ca un măr putregăios,/ Rămii, fină, sănătoasă,/ Ca o pară viermănoasă.”⁷⁵

Din categoria blestemelor în care se invocă pedeapsa morții amintim „Vede-te-aș mort!”⁷⁶ „Vede-te-aș cu fața în sus!”⁷⁷, „Vede-te-aș întins pe laiță!”⁷⁸, „Vede-te-aș întins sau lungit pe

⁶² *Ibidem*, pp. 139-140.

⁶³ Laura-Eveline Bădescu, *op. cit.*, p. 148.

⁶⁴ Dan Horea Mazilu, *op. cit.*, p. 140.

⁶⁵ Artur Gorovei, *Descîntecetele românilor. Studiu de folklor*, Imprimeria națională, București, 1931.

⁶⁶ I. A. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală: medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 205.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 205

⁶⁸ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. II, București, Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, Editura Saeculum I. O., 1998, p. 13.

⁶⁹ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 205

⁷⁰ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. II., p. 10.

⁷¹ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 205.

⁷² Stelian Dumitrăcel, *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Iași, Institutul European, 2001, p. 411

⁷³ *Ibidem*, p. 411.

⁷⁴ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. I , p. 137.

⁷⁵ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. II, p. 11.

⁷⁶ S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români, Studiu etnografic*, ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de, Iordan Datcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2009, p. 59.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

masă!⁷⁹, „Vede-te-aș cu picioarele nainte!”⁸⁰, „Să n-apuci ziua de mîine!”⁸¹, „Mînca-ți-aș coliva!”⁸², „Mînca-l-ar viermii!”⁸³, „Mînca-te-ar corbii!”⁸⁴, „Să n-ajungi tu anul nou!”⁸⁵, „Să n-ajungi tu sîmbăta!”⁸⁶, „Zice-ți-ar popa pe cap!”⁸⁷, „Face-te-ai oale și urcioare!”⁸⁸, „Să se-aleagă praful și pulberea de capu-ți!”⁸⁹, „Șede-ți-ar stîlpul la cap!”⁹⁰, „Dormire-ai somnul morții!”⁹¹, „Bea-te-ar șerpîi și tăunii!”⁹², „N-ai mai auzi cucul!”⁹³, „N-ai

Din categoria blestemelor care invocă neliniștea de după moarte, neputrezirea, chinul veșnic amintim: „Să n-aibă lumină la moartea sa!”⁹⁴, „Să dea Dumnezeu să n-ai pe nimeni să-ți închidă ochii!”⁹⁵, „Duce-te-ai cu apa sîmbetei!”⁹⁶, „Lua-te-ar dracul să nu te mai vad!”⁹⁷, „Să dea Dumnezeu să n-ai pe nime să te bocească!”⁹⁸, „N-aibă pomană!”⁹⁹, „Să nu aibă odihnă în mormînt!”¹⁰⁰, „N-ai avea loc în pămînt și nici țărîna la mormînt!”¹⁰¹, „Să te muncească dracii!”¹⁰²

4. Deprecierea puterii sacre ori magice a *blestemului*

În prezent asistăm la o demagizare a ideii de blestem și constatăm o puternică desacralizare a conceptului în discuție. În urma studiului întreprins am putut observa existența unei scale a desacralizării blestemelor: blestemul biblic, blestemul arhieresc, blestemul popular și blestemul degradat (= care se aproprie de *înjurături*).

Din punctul nostru de vedere, blestemul și-a pierdut elementul magic sau sacru din cauza mai multor factori:

- a. utilizarea frecventă a blestemului, chiar și a maledicției arhieresti;
- b. atitudinea critică a comunității față de practicile magice;
- c. pierderea încrederii în valoarea actului magic;

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 205.

⁸² *Ibidem*, p. 205.

⁸³ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinele și credințele poporului român*, 1999, p. 16; Candrea, p. 205.

⁸⁴ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. II, p. 77.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 11.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ G. F. Ciușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*, București, Imprimeria Națională, 1931, p. 12.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 45.

⁸⁹ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 205.

⁹⁰ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinele și credințele poporului român*, 1999, p. 16.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români, Studiu etnografic*, ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de, Iordan Datcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2009, p. 27.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 34.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 341.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 102.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 263.

¹⁰⁰ Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, Ediție îngrijită de Ruxandra Niculescu, Prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Minerva, 1978, pp. 582, 589.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 582.

¹⁰² Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 16.

d. apariția unor „blesteme degradate” sau „blesteme stradale” care se apropie de categoria înjurăturilor („blesteme desacralizate prin trivializare”¹⁰³): „Mînca-te-ar canceru!”, „Călca-te-ar trenu!”, „Lovi-te-ar tramvaiu!”, „Lovi-te-ar buldozeru!” etc.

Încheiem prin a spune că, în ciuda declinului vădit al domeniului magic, unde se încadrează și blestemul, exprimarea imprecativă va continua să dăinuie sub o altă formă și avînd o altă finalitate. Am putea spune că blestemul se adaptează la evoluția societății (tehnologie, boli etc.), rezumîndu-se, în zilele noastre, la exprimarea unei pedepse, care rămîne un deziderat al emițătorului. Spre deosebire de blestemul sacru, care avea finalitate punitivă, ori de blestemul popular, care avea scop vindicativ, blestemele degradate sunt percepute ca insulte, avînd scop denigrator.

* Această lucrare a fost sprijinită prin proiectul Ministerului Cercetării și Inovării, CCCDI - UEFISCDI, număr proiect PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0326 /49 PCCDI, în conformitate cu PNCDI III.

BIBLIOGRAPHY

Afurisenie și blăstăm, traduse din rusește Ieromonahul Iustin David, în sf. Mănăstire Harjanca, cu binecuvîntarea Î. P. S. S Arhiepiscopul Dosoftei, la anul 1968, Cluj, 1907.

Bădescu, Laura-Eveline, *Mentalități, retorică și imaginar în secolul al XVIII-lea românesc. Cărțile de blestem*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.

Candrea, I. A., *Folclorul medical român comparat. Privire generală: medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999.

Catrina, Aurelian, „Cărțile de afurisenie sau blestem folosite în trecutul bisericii noastre”, în *Studii teologice*, anul XII, nr. 9-10, 1965, p. 581-592.

Ciașanu, G. F., *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*, Imprimeria Națională, București, 1931.

Ciașanu, Gh. F., *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Ediție critică, prefață și indice tematic de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O, 2007.

Dan Horea Mazilu, *O istorie a blestemului*, Iași, Polirom, 2001.

Dumistrăcel, Stelian, *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Iași, Institutul European, 2001.

Gorovei, Artur, *Descîntecele românilor. Studiu de folklor*, Imprimeria națională, București, 1931.

<https://www.bibliaortodoxa.ro/>

Ionașcu, I., *Biserici, chipuri și documente din Olt, cu 43 ilustrațiuni*, prefață de d. Profesor N. Iorga, vol. I, din *Arh. Stat. Condica schitul Seaca*, Craiova, Editura Ramuri, 1934.

Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinități. Religii*, București, Editura Albatros, 1995.

Marian, S. Fl., *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1893.

Marian, S. Fl., *Înmormîntarea la români, Studiu etnografic*, ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2009.

Mihordea, V.; Papacostea, Ș.; Constantiniu, Fl. (comitetul de redacție), *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I. Țara Românească, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961.

Necula, Nicolae D., *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.

¹⁰³ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinități. Religii*, București, Editura Albatros, 1995, s.v. înjurătură.

Niculiță-Voronca, Elena, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I și II, București, Ediție îngrijită și introducere de Jordan Datcu, Editura Saeculum I. O., 1998.

Nasta, Lavinia, „Imaginarul blestemului – imaginea lingvistică a blestemului”, în curs de apariție în *Intertext*, nr. 1-2, 2020.

Ofrim, Alexandru, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții, în cultura tradițională românească*, Pitești, Paralela 45, 2001.

Pamfile, Tudor, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului roman*, Text stabilit, cuvânt înainte și notă asupra ediției de Petre Florea, București, Editura Saeculum I. O., 1999.

Pavelescu, Gheorghe, *Magia la români. Studii și cercetări despre magie, descânțece și mană*, București, Editura Minerva, 1998.

Șăineanu, Lazăr, *Basmele române*, Ediție îngrijită de Ruxandra Niculescu, Prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Minerva, 1978.